

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Ландшафтознавство

(назва навчальної дисципліни)

спеціальність (напрямок) 103 - Науки про Землю (10 - Природничі науки)

спеціалізація Географія

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2016 / 2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету (інституту, центру)
геології, географії, рекреації і туризму

“ _____ ” _____ 20__ року, протокол №__

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
Жемеров Олександр Олегович, канд. географ. наук, доцент, професор кафедри

Програму схвалено на засіданні кафедри
фізичної географії та картографії

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

(підпис)

Черваньов І.Г.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
факультету геології, географії, рекреації і туризму
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

Голова методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і
туризму

(підпис)

Жемеров О.О.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни _____ “Ландшафтознавство”
складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

_____ бакалавр _____

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності (напряму) 103 - Науки про Землю (10 - Природничі науки)

спеціалізації _____ Географія _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є формування знань про ландшафти, їх структуру, морфологію, функціонування, класифікацію та ін.; інтегрування набутих студентами знань основ геології, геоморфології, кліматології, гідрології, ґрунтознавства, біогеографії при вивченні природно-територіальних комплексів як конкретних локальних або регіональних сполучень компонентів природи Землі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є викладення фундаментальних теоретичних основ про природно-територіальні комплекси (ландшафти) планети, висвітлення найважливіших прикладних аспектів ландшафтознавства і основ ландшафтного картографування.

1.3. Кількість кредитів -- 5

1.4. Загальна кількість годин - 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

<u>Нормативна</u> / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	4-й
Семестр	
3-й	7-8-й
Лекції	
32 год.	12 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
86 год.	134 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Фахові компетенції:

- базові знання про ландшафтознавство, про сутність природних і антропогенних ландшафтів та використання їх у господарстві;
- здатність укладати й аналізувати серію великомасштабних природно-компонентних карт як основи ландшафтної карти;
- володіння основами ландшафтного картографування і аналізу ландшафтних карт;
- базові знання про сфери вживання ландшафтних карт з метою районування території, проектування, прогнозування і т. ін.

Знання:

- регіональні й локальні чинники диференціації природи;
- класифікація ПТК, класи, підкласи, типи, підтипи, види ландшафтів;
- морфологічна структура ландшафтів; значення інформації про структуру ландшафту;
- особливості використання ландшафтних карт у господарстві.

Уміння і навички:

- складати великомасштабні карти компонентів природи і ландшафтну карту;
- складати елементарний прогноз розвитку ландшафту на основі аналізу серії різночасових ландшафтних карт;
- розробляти за великомасштабними ландшафтними картами проект раціонального природокористування на даній території.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО – НАУКА ПРО ПРИРОДНІ КОМПЛЕКСИ ЛОКАЛЬНОГО РІВНЯ. ЛОКАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОБОЛОНКИ

Тема 1. Ландшафтознавство як наука. Історія розвитку ландшафтознавства

Вступ. Об'єкт та предмет ландшафтознавства. Компоненти географічної оболонки. Поняття про природно–територіальні комплекси (ПТК). Співвідношення понять ПТК, геосистема, екосистема. Властивості ПТК. Структурованість, ієрархічність, цілісність, емерджентність, динамічність, еволюційність. Предмет ландшафтознавства як науки.

Головні етапи розвитку ландшафтознавства. Уявлення про зв'язки компонентів в античній науці. Компонентні дослідження у XVII–XIX ст. Оформлення ландшафтознавства як науки XIX–XX ст. Внесок українських учених у розвиток ландшафтознавства. Сучасний етап розвитку ландшафтознавства.

Тема 2. Зональність та чинники її формування й розвитку

Регіональна диференціація географічної оболонки. Зональні чинники диференціації географічної оболонки. Розподіл сонячної енергії згідно з формою і рухом Землі навколо Сонця. Повітряні маси, циркуляційні зони. Закон зональності. Коефіцієнт зволоження та його розподіл по широтах. Радіаційний індекс сухості. Фізико–географічні процеси в межах ландшафтних зон.

Тема 3. Азональні чинники диференціації географічної оболонки

Внутрішня енергія Землі. Материки, океани, гірські системи. Циркуляція у системі океан – материк. Перерозподіл вологи на материках і їх секторність. Закон секторності. Індекс континентальності. Взаємодія зональності і секторності.

Тема 4. Висотна поясність

Висотна диференціація гір та рівнин. Висотні пояси і системи висотної поясності. Літологічні чинники диференціації.

Локальна диференціація географічної оболонки та її природні чинники. Антропогенні чинники диференціації. ПТК і геосистеми локального рівня. Співвідношення регіональної і локальної диференціації географічної оболонки.

Тема 5. Поняття про ландшафт

Ландшафт. Морфологічна структура ландшафту. Місцевості, урочища, фації, їх визначення і класифікація. Структурні особливості. Морфологія різних ландшафтів. Гірські ландшафти. Стрії, гірські місцевості та сектори як морфологічні частини гірського ландшафту. Латеральні і радіальні межі геосистем. Характер меж геосистем різного рівня. Верхні і нижні межі ландшафту, місцевості, урочищ, фацій.

Розділ 2. ЛАНДШАФТ ТА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ. СУСПІЛЬСТВО І ЛАНДШАФТИ

Тема 6. Геомаси і геогоризнти

Структура і функціонування ландшафту (ПТК). Просторова і часова структура ландшафту. Поняття про геомаси, геогоризнти. Класифікація геомас. Принципи класифікації геогоризнтів. Складність вертикальної структури ландшафту (ПТК).

Тема 7. Функціонування ландшафту

Типи функціональної структури ландшафту. Добова динаміка ландшафту (ПТК). Річна динаміка ПТК. Чинники річної динаміки. Зміни геогоризнтів по сезонах у різних типах фацій. Поняття інерції фізико-географічних процесів і компонентів. Поняття станів геосистем. Поняття про стекси. Послідовність стексів.

Тема 8. Розвиток і вік ландшафтів (ПТК)

Поняття розвитку природно-територіальних комплексів. Чинники розвитку. Саморозвиток (еволюція). Зовнішні чинники розвитку ландшафтів. Поняття про вік ландшафту. Критерії віку ландшафту. Характерний час компонентів.

Класифікація і типологія ПТК. Принципи класифікації ПТК. Класифікаційні ознаки ПТК різних рівнів. Класи, підкласи, типи, підтипи, види ландшафтів

Тема 9. Фізико-географічне районування

Сутність фізико-географічного районування. Розділення і об'єднання в районуванні. Однорядний і дворядний підходи до класифікації фізико-географічних районів. Зональні і азонанальні ряди. Районування «зверху» і «знизу». Фізико-географічне районування України.

Тема 10. Суспільство і ландшафти. Антропогенні ландшафти

Ландшафт як ресурс життєзабезпечення. Ландшафти як джерело духовності. Ландшафти й етноси. Вплив ландшафтів на етнографічні особливості (на прикладі ландшафтів України).

Поняття про антропогенні ландшафти. Класифікації антропогенних ландшафтів. Поняття про культурні ландшафти («сплановані» ландшафти, ландшафти традиційного природокористування, змінені ландшафти). Міські ландшафти, промислові ландшафти, сільськогосподарські ландшафти, лісогосподарські ландшафти, водогосподарські ландшафти, гірничодобувні ландшафти, рекреаційні ландшафти тощо.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усього	у тому числі					Усьо го	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Розділ (модуль) 1													
Тема 1	12	2	2	-		8	13	1					12
Тема 2	12	2	2	-		8	15	1					14
Тема 3	16	4	4	-		8	15	1					14
Тема 4	18	4	4	-		10	16	1	1				14
Тема 5	18	4	4	-		10	17	2	1				14
Разом за розділом 1	76	16	16	-		44	76	6	2				68
Розділ (модуль) 2													
Тема 6	16	4	4	-		8	13	1					12
Тема 7	16	4	4	-		8	13	1					12
Тема 8	14	2	4	-		8	15	1					14
Тема 9	12	2	2	-		8	16	1	1				14
Тема 10	16	4	2	-		10	17	2	1				14
Разом за розділом 2	74	16	16	-		42	74	6	2				66
Усього годин	150	32	32	-		86	150	¹² 4	4				134

4. Темі семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1	Визначення типів ландшафту за допомогою індексу сухості Будико та радіаційного балансу території	2	1
2	Визначення типів ландшафтних секторів за допомогою індексу континентальності клімату	2	1
3	Укладання таблиці ґрунтів ландшафтів Сів. Дінця	2	-
4	Укладання карти контурів урочищ ландшафтів Сів. Дінця	4	-
5	Укладання легенди карти четвертинних відкладів і літологічного складу верхнього шару рівнин ландшафтів Сів. Дінця	2	-
6	Оформлення карти четвертинних відкладів і літологічного складу верхнього шару рівнин ландшафтів Сів. Дінця	4	-
7	Укладання таблиці до карти едатоїв ландшафтів Сів. Дінця	2	-
8	Укладання карт гігратопів і трюфотопів ландшафтів Сів. Дінця	2	-
9	Укладання карти едатоїв ландшафтів Сів. Дінця	2	1
10	Укладання таблиці фітоценозів ландшафтів Сів. Дінця	2	-
11	Зіставлення серії фізико-географічних карт із картою фізико-географічного районування України	4	-
12	Складання прогнозу антропогенного впливу за ландшафтними картами	4	1
	Разом:	32	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заоч
1	Поняття про геосистему. Властивості геосистем	6	10
2	Компонентні географічні дослідження у XVII-XIX ст..	6	10
3	Прояви зональності на різних материках Землі і в Світовому океані	8	10
4	Прояви секторності на різних материках Землі і в Світовому океані	6	10
5	Прояви висотної поясності у різних гірських системах світу	8	10
6	Морфологічна структура різних ландшафтів	6	12
7	Просторова і часова структура ландшафту	6	12
8	Добова і річна динаміка ландшафту, поняття про інваріант ландшафту	8	12
9	Поняття про вік ландшафту. Приклади найдавніших і відносно молодих ландшафтів світу	8	12
10	Сутність фізико-географічного районування	8	12
11	Ландшафт як ресурс життєдіяльності людини	8	12
12	Поняття про культурні ландшафти як окрему категорію антропогенних ландшафтів	8	12
	Разом	86	134

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені

7. Методи навчання

До основних методів навчання належать: лекції (з презентаціями), практичні роботи, самостійна робота студентів згідно з програмою курсу, індивідуальні навчально-дослідницькі завдання (контрольні роботи для студентів денного і заочного відділень).

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль 4 семестр

Поточне тестування та самостійна робота				Сума
Розділ 1		Розділ 2		
T 1 + T 2 + T 3	T 4 + T 5 + T 6	T 7 + T 8 + T 9	T 10 + T 11 + T 12	100
15 <i>m</i> + 10 <i>n</i>	15 <i>m</i> + 10 <i>n</i>	15 <i>m</i> + 10 <i>n</i>	15 <i>m</i> + 10 <i>n</i>	

T 1... T 3 – теми розділів; *m* – теорія; *n* – задача практичних робіт.

Екзамен 4 семестр

Поточне тестування та самостійна робота		Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Розділ 1	Розділ 2		
30	30	40	100

Розділ 1 + Розділ 2 = 60 балів

Засвоєння кожної теми оцінюється за сумою балів отриманих за:

- а) виконання і здачу практичної роботи;
- б) здачу теоретичного матеріалу під час поточного експрес опитування і тестового модульного контролю.

Мінімальна сума балів для зарахування теми складає 50 % від вказаної у таблиці.

Екзаменаційна оцінка складається з суми балів за поточний контроль (60 %) і суми балів підсумкового контролю (40 %). При визначенні частки кожного розділу поточного контролю вираховується відсоток, який складає відповідна кількість балів за розділ, розрахована від 60 %.

До підсумкового контролю допускається студент, який за результатами поточного модульного контролю отримав 30 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література:

1. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства: Курс лекцій / С.В. Міхелі. – К. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 184 с.
2. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / А.Г. Исаченко. – М.: Высш. шк., 1991. – 366 с.
3. Миллер Г.П. Ландшафтные исследования горных и предгорных территорий / Г.П. Миллер. – Львов: Высш. шк., 1974. – 202 с.
4. Марцинкевич Г.И. Основы ландшафтоведения / Г.И. Марцинкевич и др. – Минск: Высш. шк., 1986. – 206 с.
5. Арманд Д.Л. Наука о ландшафте / Д.Л. Арманд. – М.: Мысль, 1975. – 288 с.
Географічні атласи світу, України, Харківської області.

Допоміжна література:

1. Гуцуляк В.М. Основи ландшафтознавства : Навч. посібник / В.М. Гуцуляк. - К.: НМК ВО, 1992. – 60 с.
2. Беручашвили Н.Л. Четыре измерения ландшафта / Н.Л. Беручашвили. – М.: Мысль, 1986. – 182 с.
3. Геренчук К.И. Польові географічні дослідження / К.И. Геренчук та ін. – К.: Вища шк., 1972. – 195 с.
4. Исаченко А.Г. Методы прикладных исследований / А.Г. Исаченко. – Л.: Наука, 1980. – 222 с.
5. Крауклис А.А. Проблемы экспериментального ландшафтоведения / А.А. Крауклис. – Новосибирск, 1979. – 231 с.
6. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты / Ф.Н. Мильков. – М.: Мысль, 1973. – 224 с.

7. Преображенский В.С. Основы ландшафтного анализа В.С. Преображенский и др. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
8. Сочава В.Б. Введение в учение о геосистемах / В.Б. Сочава. – Новосибирск, 1978. - 319 с.
9. Солнцев В.Н. Системная организация ландшафтов / В.Н. Солнцев. – М.: Мысль, 1981. – 239 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Сайт кафедри фізичної географії та картографії
2. Репозитарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
3. Електронна база кабінету методики викладання географічних дисциплін